

Sprzeciw małżonka dłużnika wobec zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami z majątku wspólnego małżonków

Objection of the Debtor's Spouse to the Debtor's Intention to Repay the Debt with Funds Belonging to the Joint Property of the Spouses

Abstract

A creditor whose debtor is one of the spouses may demand satisfaction from the entire joint property of the spouses (Article 41 § 1 of the Family and Guardianship Code) or from certain components of that property (Article 41 § 2 and 3 of the Family and Guardianship Code). However, in Article 36¹ of the Family and Guardianship Code, the legislator provided for the institution of a spouse's objection to the other spouse's intended management activity of joint property of the spouses. In view of the above regulations, the paper discusses the issue of the admissibility of a spouse's objection in a case where the spouse who is a debtor intends to repay the debt owed by him or her with funds from the joint property of the spouses, the effectiveness of the objection against the creditor, the legal consequences of the objection raised, and the impact of the institution of objection on the situation of the creditor of one of the spouses. In the author's opinion, in order to determine whether the objection of a spouse against the debtor's intention to repay the debt from the joint property of the spouses is admissible, not only the content of Article 36¹ § 1 and Article 41 of the Family and Guardianship Code is relevant, but also the limitation period for claims against the debtor spouse. This paper also expresses the view that although the institution of objection serves a protective function towards the debtor's spouse, due to the content of Article 36¹ § 2 of the Family and Guardianship Code, which regulates the effectiveness of an objection against a third party, it poses a threat to the legitimate interests of the creditor.

SŁOWA KLUCZOWE: sprzeciw
małżonka dłużnika,
odpowiedzialność za dług, majątek
wspólny małżonków

KEYWORDS: objection of the debtor's
spouse, liability for debt, joint
property of the spouses

1 | Wprowadzenie

Zgodnie z art. 41 § 1 k.r.o., jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego małżonka, jego wierzyciel może żądać zaspokojenia nie tylko z majątku osobistego dłużnika, ale i z całego majątku wspólnego małżonków. Natomiast gdy zobowiązanie zostało zaciągnięte bez zgody drugiego małżonka lub nie wynika z czynności prawnej, wierzyciel małżonka może żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika oraz z wymienionych przez ustawodawcę składników majątku wspólnego, tj. z wynagrodzenia za pracę lub z dochodów uzyskanych przez dłużnika z innej działalności zarobkowej, jak również z korzyści uzyskanych z jego praw, o których mowa w art. 33 pkt 9 k.r.o., a jeżeli wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa, także z przedmiotów wchodzących w skład przedsiębiorstwa (art. 41 § 2 k.r.o.). Podobnie kształtuje się sytuacja wierzyciela wówczas, gdy jego wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności ustawowej albo dotyczy majątku osobistego dłużnika. Może on bowiem żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika oraz z wymienionych w art. 41 § 3 k.r.o. składników majątku wspólnego, przy czym ich katalog niemal pokrywa się z katalogiem przedmiotów majątkowych wskazanych w art. 41 § 2 k.r.o. (jedyną różnicę stanowi to, że art. 41 § 3 k.r.o. nie wymienia przedmiotów majątkowych wchodzących w skład przedsiębiorstwa). Jak wynika z przywołanych przepisów, wierzyciel małżonka jest uprawniony do żądania przymusowego wyegzekwowania przysługującej mu wierzytelności nie tylko z majątku należącego wyłącznie do dłużnika, tj. z jego majątku osobistego, lecz także z majątku wspólnego małżonków, przy czym uprawnienie to, w zależności od przysługującej mu wierzytelności, obejmuje cały ten majątek (art. 41 § 1 k.r.o.) bądź jest ograniczone do jego określonych składników (art. 41 § 2 i § 3 k.r.o.). Oczywiście jest przy tym to, że nie w każdym przypadku wierzyciel podejmie kroki w celu uzyskania przymusowego zaspokojenia wierzytelności, może być bowiem w szczególności tak, że dłużnik zamierza spełnić świadczenie dobrowolnie. Nie budzi

też wątpliwości, że gdy środki pieniężne służące spłacie długu pochodzą z majątku wspólnego małżonków, dokonanie zapłaty na rzecz wierzyciela stanowi w świetle art. 36 § 2 zd. 2 k.r.o. czynność zarządu tym majątkiem. W konsekwencji, do czynności tej znajdują zastosowanie przepisy o zarządzie majątkiem wspólnym małżonków, w tym art. 36¹ k.r.o. regulujący instytucję sprzeciwu małżonka, która zgodnie ze swym celem ma zapewnić każdemu z małżonków „poczucie prawnego zabezpieczenia przed nie-
lojalnymi, lekkomyślnymi i niegospodarnymi zachowaniami partnera”^[1] oraz umożliwić „pozasądowe, «prewencyjne» działanie, zanim zostałaby uruchomiona procedura zmierzająca do pozbawienia małżonka prawa zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.) lub procesu o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej (art. 52 k.r.o.)”^[2]. Instytucja ta, na co zwrócono uwagę w nauce, ma także stanowić przeciwwagę wprowadzonego w art. 37 § 1 k.r.o. wąskiego katalogu czynności, do których dokonania potrzebna jest zgoda drugiego małżonka^[3].

Rozważania zawarte w niniejszym opracowaniu dotyczą zagadnienia dopuszczalności sprzeciwu małżonka w przypadku, gdy małżonek-dłużnik zamierza spłacić ciężący na nim dług środkami z majątku wspólnego małżonków, skuteczności sprzeciwu wobec wierzyciela, skutków prawnych zgłoszonego sprzeciwu oraz wpływu instytucji sprzeciwu na sytuację wierzyciela jednego z małżonków. Zgodnie z przyjętą hipotezą badawczą, dla ustalenia, czy sprzeciw małżonka wobec zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami z majątku wspólnego małżonków jest dopuszczalny, ma znaczenie nie tylko treść art. 36¹ § 1 oraz art. 41 k.r.o., lecz także taka okoliczność jak przedawnienie roszczenia przeciwko małżonkowi-dłużnikowi. Hipotezę badawczą stanowi również to, że instytucja sprzeciwu, chociaż pełni funkcję ochronną wobec małżonka dłużnika, to z uwagi na treść art. 36¹ § 2 k.r.o., regulującego skuteczność sprzeciwu wobec osoby trzeciej stanowi zagrożenie dla uzasadnionych interesów wierzyciela.

¹ „Rządowy Projekt Ustawy o zmianie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, nr 3 (2003): 701.

² Ibidem, 701.

³ Grzegorz Jędrejek, *Zarząd majątkiem wspólnym małżonków* (Warszawa: Lexis Nexis, 2012), 138-139; zob. też ibidem, 146-147. Podobny punkt widzenia prezentuje w szczególności Jerzy Pisuliński „O potrzebie reformy przepisów regulujących stosunki majątkowe między małżonkami” *Transformacje Prawa Prywatnego*, nr 2 (2012): 208.

2 | Zagadnienie dopuszczalności sprzeciwu małżonka dłużnika wobec zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami z majątku wspólnego

Zważywszy na zawarte w art. 41 k.r.o. przepisy regulujące odpowiedzialność majątkiem wspólnym małżonków, zagadnienie dopuszczalności sprzeciwu małżonka dłużnika wobec zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami należącymi do tego majątku wymaga osobnej uwagi w przypadku, gdy dłużnik zamierza spłacić dług środkami, którymi małżonkowie ponoszą za ten dług odpowiedzialność oraz w przypadku, gdy chodzi o środki, którymi małżonkowie odpowiedzialności za ten dług nie ponoszą. Przypadki te zostaną omówione niżej.

2.1. Sprzeciw małżonka dłużnika wobec zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami z majątku wspólnego, którymi małżonkowie ponoszą odpowiedzialność na podstawie art. 41 k.r.o.

Zagadnienie sprzeciwu małżonka wobec zamierzonego przez drugiego małżonka zaspokojenia wierzyciela środkami z majątku wspólnego, z których wierzyciel ten może żądać zaspokojenia na podstawie przepisów art. 41 k.r.o., stanowiło już przedmiot zainteresowania niektórych przedstawicieli nauki. Szczególną uwagę poświęcił mu Mirosław Nazar, przyjmujący pogląd, że oprócz wyłączeń dopuszczalności sprzeciwu przewidzianych w art. 36¹ § 1 k.r.o. oraz wynikających z unormowań pozakodeksowych, małżonek nie może sprzeciwić się zamierzonej przez drugiego małżonka czynności, która ma być dokonana w celu umorzenia zobowiązania, za które małżonkowie ponoszą odpowiedzialność majątkiem wspólnym lub częścią tego majątku. Dotyczy to np. przypadku, gdy małżonek zamierza zapłacić odszkodowanie za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym pieniędzmi stanowiącymi jego pobrane wynagrodzenie za pracę, a więc składnikami majątku wspólnego, z których wierzyciel może żądać zaspokojenia na podstawie art. 41 § 2 k.r.o. Przyjmując takie stanowisko Nazar odwołał się do założenia racjonalności działań prawodawcy i podkreślił, że odmienna wykładnia art. 36¹ k.r.o. prowadziłaby do ustalenia obowiązywania norm, które są niezgodne prakseologicznie, tj. realizacja jednej unicestwiałaby

skutki realizacji drugiej normy. Zdaniem autora powyższa argumentacja tym bardziej znajduje zastosowanie do zobowiązań zaciągniętych przez małżonka za zgodą drugiego małżonka, wykonywanych następnie przez świadczenie z użyciem składników majątku wspólnego. Wykładnia art. 41 § 1 k.r.o., która dopuszczałaby w takich przypadkach zaspokojenie wierzyciela z majątku wspólnego wyłącznie w drodze egzekucji byłaby bowiem nieracjonalna. Jak podkreślił M. Nazar, stosując wnioskowanie *a fortiori* należy przyjąć, że małżonek-dłużnik może samodzielnie użyć środków majątku wspólnego, aby wykonać ciężące na nim zobowiązanie, które zaciągnął za zgodą drugiego małżonka⁴.

Zaprezentowane wyżej stanowisko należy, co do zasady, podzielić. Można go zresztą bronić także w inny sposób, tj. dokonując zawężającej wykładni użytego w art. 36¹ § 1 k.r.o. pojęcia zamierzonej przez małżonka czynności zarządu majątkiem wspólnym. Mianowicie można twierdzić, że pojęcie to na gruncie powyższego przepisu nie obejmuje tych czynności, które małżonek ma obowiązek dokonać. Wynika to stąd, że w przypadku, gdy na małżonku ciąży taki obowiązek, dokonanie danej czynności nie jest tylko kwestią zamiaru małżonka. Na pierwszy plan wysuwa się obowiązek małżonka, a więc to, że „musi” dokonać czynności, na drugim pozostaje to,

⁴ Mirosław Nazar, „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność ustawowa”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smoczyński (Warszawa: C.H. Beck, 2014), 369-370. Do stanowiska autora przyłączyła się Anita Lutkiewicz-Rucińska, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Henryk Dolecki, Tomasz Sokołowski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2013), 202; Aprobując do stanowiska Mirosława Nazara odnieśli się także Tadeusz Smoczyński, „Rozliczenia małżonków względem wierzycieli oraz przy podziale wspólnego majątku”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smoczyński (Warszawa: C.H. Beck, 2014), 520 oraz Bogusława Kubica, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habdas (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023, Lex/el.), teza 10; inny pogląd zaprezentował Krzysztof Gołębiowski, *Zarząd majątkiem wspólnym małżonków* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2012), 396-405. Natomiast zdaniem Jerzego Pisulińskiego, sprzeciw może być zgłoszony wobec zamierzonej przez małżonka-dłużnika zapłaty środkami należącymi do majątku wspólnego w celu umorzenia zaciągniętego przez niego zobowiązania, jeżeli zobowiązanie to zostało zaciągnięte bez wiedzy i zgody drugiego małżonka – Jerzy Pisuliński, „Wspólność majątkowa małżeńska a odpowiedzialność za wykonanie zobowiązania”, [w:] *Ius civile vigilantibus scriptum est. Księga jubileuszowa Profesora Adama Olejniczaka*, red. Jarosław Grykiel, Joanna Haberko, Krzysztof Mularski (Warszawa C.H. Beck, 2022).

że „chce” jej dokonać^[5]. Ponadto, gdyby uznać za dopuszczalny sprzeciw małżonka wobec zamierzonej przez drugiego małżonka spłaty ciężącego na nim długu środkami z majątku wspólnego, którymi małżonkowie na podstawie art. 41 k.r.o. ponoszą odpowiedzialność, to „oprotestowany” małżonek, chcąc spłacić dług tymi środkami bez narażania się na negatywne dla siebie skutki prawne sprzeciwu współmałżonka, powinien uzyskać na tę czynność zezwolenie sądu wydane na podstawie art. 36¹ § 3 k.r.o. w zw. z art. 39 k.r.o. Ponieważ jednak, zgodnie z treścią tego ostatniego przepisu, sąd udziela zezwolenia, jeżeli dokonania czynności wymaga dobro rodziny, w omawianym przypadku zezwolenie, o które ubiegałby się małżonek, z reguły nie byłoby przez sąd udzielone. Prowadziłoby to do kolejnej, oprócz dostrzeżonej przez Nazara, niezgodności norm: na podstawie art. 39 k.r.o. sąd odmawiałby zezwolenia małżonkowi-dłużnikowi na spłatę przez niego długu tymi środkami z majątku wspólnego, z których na podstawie art. 41 k.r.o. wierzyciel, korzystając z drogi sądowej, będzie mógł uzyskać zaspokojenie.

Niezależnie od przyjmowanego uzasadnienia, wydaje się nie budzić wątpliwości, że małżonek nie może sprzeciwić się zamierzonej przez drugiego małżonka spłacie długu środkami z majątku wspólnego, gdy dług wynika z zobowiązania zaciągniętego za jego zgodą (art. 41 § 1 k.r.o.), a w przypadku długów, których dotyczy art. 41 § 2 lub § 3 k.r.o., środkami wymienionymi w tych przepisach. Nasuwa się jednak pytanie, czy sprzeciw jest niedopuszczalny także wtedy, gdy roszczenie przeciwko dłużnikowi uległo przedawnieniu. Wydaje się, że, mając na uwadze treść art. 117 § 2 i § 2¹ k.c., odpowiedź na to pytanie zależy od tego, czy w stosunku zobowiązaniowym, z którego wynika dług małżonka, ma on status konsumenta. Mianowicie można twierdzić, że gdy dług małżonka nie ma charakteru konsumencyjnego (art. 117 § 2 k.c.), skorzystanie z instytucji sprzeciwu przez jego współmałżonka jest niedopuszczalne. W takim bowiem przypadku wierzyciel może przymusowo wyegzekwować należne mu świadczenie, jeżeli dłużnik nie podniesie zarzutu przedawnienia. Innymi słowy, niemożność przymusowego zaspokojenia roszczenia nie istnieje *ex lege*, lecz jest uzależniona od skorzystania przez uprawnionego z przysługującego mu prawa podmiotowego (zarzutu przedawnienia). Ponadto, wspomniane prawo podmiotowe przysługuje dłużnikowi, a nie innej osobie, chociażby osoba

⁵ Por. Anita Lutkiewicz-Rucińska, „Sprzeciw małżonka wobec zamierzonej przez drugiego małżonka czynności zarządu majątkiem wspólnym, cz. 2”, *Rodzina i Prawo*, nr 1 (2007): 35.

ta była małżonkiem dłużnika pozostającym z nim w ustroju wspólności majątkowej. Można w związku z tym wywodzić, że uznanie w analizowanej sytuacji dopuszczalności sprzeciwu małżonka oznaczałoby przyznanie małżonkowi niebędącemu dłużnikiem niejako „tylnymi drzwiami”, tj. za pomocą instytucji sprzeciwu uprawnienia dłużnika z art. 117 § 2 zd. 1 k.c.

Inaczej jest wtedy, gdy dług małżonka ma charakter konsumencki, a więc gdy wierzyciel, w myśl art. 117 § 2¹ k.c. po upływie terminu przedawnienia nie może się domagać zaspokojenia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi. W takim przypadku, jeżeli np. małżonek, mimo przedawnienia przysługującego przeciwko niemu roszczenia, zamierza spłacić swój konsumencki dług „kawalerski” własnym wynagrodzeniem za pracę, a więc składnikiem majątku wspólnego, którym małżonkowie za tego rodzaju długi odpowiadają (art. 41 § 3 k.r.o.), a przy tym zapłata danego długu nie mieści się w kategorii czynności, wobec których ustawodawca nie dopuszcza sprzeciwu, drugi małżonek może taki zamiar oprotestować. Należy podkreślić, że uznanie dopuszczalności sprzeciwu nie prowadzi wówczas do ustalenia obowiązywania norm, które są niezgodne prakseologicznie, tj. realizacja art. 36¹ k.r.o. nie unicestwia realizacji normy przewidzianej w art. 41 § 3 k.r.o., ta bowiem, z uwagi na niemożność przymusowego zaspokojenia roszczenia, zrealizowana być nie może. Wyjątkiem jest sytuacja przewidziana w art. 117¹ k.c., zatem sprzeciw nie jest dopuszczalny w przypadku, w którym – gdyby wierzyciel pozwał dłużnika o zapłatę – sąd kierując się względami słuszności nie uwzględniłby upływu terminu przedawnienia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi. Jeżeli taka wyjątkowa sytuacja nie występuje, sprzeciw małżonka wobec zamierzonej przez drugiego małżonka spłaty ciążącego na nim konsumenckiego długu środkami z majątku wspólnego, z których wierzyciel, gdyby jego roszczenie nie uległo przedawnieniu, mógłby w świetle art. 41 k.r.o. żądać zaspokojenia, powinien być traktowany podobnie jak sprzeciw małżonka w przypadku, gdyby chodziło o spłatę długu przez drugiego małżonka tymi środkami z majątku wspólnego, którymi małżonkowie na podstawie powyższej regulacji nie ponoszą odpowiedzialności. Przypadek ten zostanie omówiony niżej.

2.2. Sprzeciw małżonka dłużnika wobec zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami z majątku wspólnego, którymi małżonkowie nie ponoszą odpowiedzialności

Jak zwróciła uwagę Małgorzata Łączkowska, w art. 41 k.r.o. wskazane są zasady przymusowego zaspokojenia wierzytelności, natomiast małżonkowie mogą zaspokoić wierzyciela w sposób odmienny, co będzie skutkowało w przyszłości rozliczeniami między małżonkami na podstawie art. 45 § 3 k.r.o. Odstępstwo od reguł zaspokojenia wierzyciela przewidzianych w art. 41 k.r.o. autorka wiąże ze zgodną wolą małżonków, podkreślając jej istotne znaczenie^[6]. Zgadza się, co do zasady, ze stwierdzeniami autorki, należy jednak zauważyć, że małżonek, działając w ramach przyznanego mu samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 36 § 2 zd. 1 k.r.o.), jest uprawniony do tego, aby w przypadku, gdy odpowiedzialność za ciężący na nim dług kształtują przepisy art. 41 § 2 lub § 3 k.r.o. (a więc odpowiedzialność tym majątkiem jest ograniczona) zaspokoić wierzyciela środkami majątku wspólnego w tych przepisach niewymienionych. Od zasady samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym wykonywanego przez każdego z małżonków ustawodawca dopuszcza wyjątki, nie zawierają ich jednak przepisy art. 41 k.r.o. niebędące przepisami regulującymi zarząd majątkiem wspólnym, lecz dotyczącymi uprawnień wierzyciela. Z przepisów tych nie wynika, aby w jakikolwiek sposób rzutowały na uprawnienia małżonka do dysponowania środkami należącymi do majątku wspólnego celem spłacenia ciężącego na nim długu. Nie da się z nich w szczególności wyinterpretować, że skoro wierzytelności wskazanych w art. 41 § 2 – § 3 k.r.o. wierzyciel nie może przymusowo zaspokoić z całego majątku wspólnego, to i sam dłużnik nie może spełnić świadczenia kosztem składników majątku wspólnego niewymienionych w tych przepisach. Przywołane przepisy ograniczają zatem wierzyciela (w porównaniu do uprawnienia przyznanego mu w art. 41 § 1 k.r.o.), zapewniając w określonym zakresie ochronę dłużnikowi i jego małżonkowi, natomiast nie zapewniają ochrony małżonkowi przed działaniami jego małżonka będącego dłużnikiem. W konsekwencji, małżonek-dłużnik może np. pieniędzmi stanowiącymi wynagrodzenie za pracę drugiego małżonka albo uzyskanymi ze sprzedaży mieszkania należącego do majątku wspólnego zaspokoić własny dług, wynikający z poręczenia

⁶ Małgorzata Łączkowska, *Stosunki majątkowe między przedsiębiorcą i jego małżonkiem w świetle ustroju wspólności ustawowej* (Warszawa: C.H. Beck, 2006), 57.

udzielonego osobie trzeciej bez zgody drugiego małżonka albo z zobowiązań alimentacyjnych wobec byłej żony lub dzieci z pierwszego małżeństwa. Takie zachowania małżonka-dłużnika podlegają jednak ocenie w świetle przepisów regulujących stosunki między małżonkami (zwłaszcza art. 23 i 36 § 1 k.r.o.) i oprócz powstania obowiązku rozliczenia (art. 45 § 3 k.r.o.) mogą pociągnąć za sobą określone skutki prawne, np. w postaci pozbawienia go samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.).

Małżonek dłużnika może natomiast, uprzedzając działanie dłużnika, oprotestować jego zamiar „wygaszenia” ciężącego na nim długu środkami z majątku wspólnego, z których wierzyciel nie mógłby się przymusowo zaspokoić, chyba że w danym przypadku sprzeciw temu małżonkowi nie przysługuje. Nieostrość sformułowań użytych przez ustawodawcę w art. 36¹ § 1 k.r.o. określających przypadki, w których sprzeciw jest wyłączony, może być jednak źródłem wątpliwości co do tego, czy małżonek jest uprawniony do sprzeciwienia się zapłacie określonego długu przez drugiego małżonka. Mogą one powstać zwłaszcza w razie dokonywania oceny, czy zapłata długu przez małżonka powinna być zakwalifikowana jako czynność „w bieżących sprawach życia codziennego”. Wątpliwości te nie pojawią się raczej w przypadku, gdy czynność prawna, z której wynika dług małżonka należy do wskazanej wyżej kategorii czynności; taki sam charakter będzie miała bowiem zapewne także spłata tego długu. Trudności powstaną natomiast przy ocenie, czy czynnością „w bieżących sprawach życia codziennego” jest np. przywołana wyżej zapłata alimentów przez męża na rzecz byłej żony lub dzieci z pierwszego małżeństwa pieniędzmi stanowiącymi wynagrodzenie za pracę obecnej żony albo uzyskanymi ze sprzedaży mieszkania należącego do majątku wspólnego małżonków. Z jednej strony można bowiem bronić poglądu, że zapłata takich alimentów, o ile są to alimenty bieżące, mieści się we wspomnianej kategorii czynności, i to niezależnie od ich wysokości (ustawodawca w art. 36¹ § 1 k.r.o. nie wymaga, aby wskazane w tym przepisie „sprawy życia codziennego” były „drobne”). Z drugiej jednak strony można twierdzić, że za czynność „w bieżących sprawach życia codziennego” męża nie powinna być uznana zapłata alimentów na rzecz byłej żony lub dzieci z pierwszego małżeństwa środkami wypracowanymi przez aktualną żonę, a więc przynajmniej środkami pochodzącymi z jej wynagrodzenia za pracę.

3 | Przestanki skuteczności sprzeciwu małżonka wobec wierzyciela drugiego małżonka

Zgodnie z art. 36¹ § 2 k.r.o. sprzeciw jest skuteczny wobec osoby trzeciej, jeżeli mogła się z nim zapoznać przed dokonaniem czynności prawnej. Jak wynika z treści przytoczonego przepisu, dotyczy on przypadku, gdy sprzeciw został zgłoszony wobec zamierzonej przez drugiego małżonka czynności zarządu majątkiem wspólnym będącej czynnością prawną. Dla odpowiedzi na pytanie, czy sprzeciw małżonka dłużnika wobec zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami z majątku wspólnego małżonków podlega ocenie w świetle art. 36¹ § 2 k.r.o. istotna jest zatem kwalifikacja czynności, jaką jest zapłata długu. Warto przypomnieć, że w orzecznictwie i nauce nie ma jednomyślności, czy spełnienie świadczenia pieniężnego należy uznawać za czynność faktyczną, czy czynność prawną, dominuje jednak przekonujące w mojej ocenie stanowisko głoszące, że zapłata jest czynnością prawną⁷. Przyjmując to stanowisko i oceniając skuteczność sprzeciwu małżonka wobec zamierzonej przez drugiego małżonka spłaty ciężącego na nim długu, należy ustalić, czy wierzyciel mógł się ze sprzeciwem zapoznać przed dokonaniem zapłaty. W świetle art. 36¹ § 2 k.r.o. ustalenie tej okoliczności napotyka jednak na istotne trudności, ponieważ w jego treści ustawodawca w nie wskazał, czy sprzeciw, aby mógł się okazać wobec osoby trzeciej skuteczny, musi być adresowany do określonej osoby. Ponadto, nie dookreślił stopnia staranności wymaganego od osoby trzeciej, jeżeli chodzi o możliwość zapoznania się przez nią ze zgłoszonym sprzeciwem. Na temat wskazanych zagadnień interpretacyjnych niejednolicie wypowiada się nauka.

Jeżeli chodzi o pierwsze z nich, w literaturze sformułowano stanowisko, w myśl którego na gruncie art. 36¹ § 2 k.r.o. nie ma znaczenia, czy sprzeciw

⁷ Zob. np. uzasadnienie uchwały SN z dnia 3.04.1992 r., I PZP 19/92, OSNC 1992, Nr 9, poz. 166; wyrok SN z dnia 28.09.1993 r., I CRN 74/93, OSNC 1994, Nr 7-8, poz. 162; wyrok SN z dnia 30.11.2017 r., IV CSK 26/17, OSNC 2018, Nr 11, poz. 107; Tomasz Dybowski, „Świadczenie”, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Zbigniew Radwańskim (Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Ossolineum, 1981), 128-129; Zbigniew Radwański, Adam Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna* (Warszawa: C.H. Beck, 2020), 42. Zob. na ten temat, z szerszym odwołaniem do orzecznictwa i literatury Tomasz Dybowski, Agnieszka Pyrżyńska, „Świadczenie”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Konrad Osajda (Warszawa: C.H. Beck, 2020), 273-278; w pracy tej przedstawiono stanowisko, że zapłata co do zasady nie stanowi czynności prawnej.

był złożony małżonkowi, innej osobie czy nawet nieoznaczonemu kręgowi osób; istotne jest to, czy osoba trzecia mogła się ze sprzeciwem zapoznać przed dokonaniem czynności prawnej^[8]. Ze stanowiskiem tym konkuruje kierunek interpretacyjny uzależniający skuteczność sprzeciwu wobec osoby trzeciej od możliwości zapoznania się przez nią ze sprzeciwem skierowanym do określonego adresata, którym, w zależności od prezentowanego w nauce poglądu, ma być ta osoba trzecia^[9] albo małżonek zamierzający dokonać czynności prawnej^[10]. W ramach drugiego ze wskazanych problemów wykładni art. 36¹ § 2 k.r.o. część przedstawicieli literatury przyjmuje, że w przepisie tym chodzi o należytą staranność osoby trzeciej^[11] bądź o staranność zwykłą^[12], natomiast zgodnie z mniej wymagającą wobec osoby trzeciej propozycją interpretacyjną, sprzeciw jest wobec osoby trzeciej skuteczny, jeżeli mogła się z nim zapoznać z łatwością^[13].

Odnosząc się do pierwszego z przedstawionych wyżej zagadnień, należy opowiedzieć się za poglądem znajdującym potwierdzenie w wykładni językowej art. 36¹ § 2 k.r.o., tj. poglądem uzależniającym skuteczność sprzeciwu wobec osoby trzeciej od samej możliwości zapoznania się przez nią

⁸ Tak np. Lutkiewicz-Rucińska, „Sprzeciw małżonka”, 26; Lutkiewicz-Rucińska, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, 205; Anna Sylwestrzak, „Zarząd majątkiem wspólnym małżonków”, [w:] *Zarząd majątkiem wspólnym. Komentarz*, red. Małgorzata Balwicka-Szczyrba (Warszawa: Wolters Kluwer, 2015), 331-332; podobnie Jakub M. Łukasiewicz, *Małżeńska współzależność majątkowa w polskim prawie cywilnym* (Warszawa: C.H. Beck, 2013), 144, przyp. 33; Elżbieta Skowrońska-Bocian, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Jacek Wierciński (Warszawa: Lexis Nexis, 2014), 367; Małgorzata Balwicka-Szczyrba, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Mariusz Załucki (Warszawa: C.H. Beck, 2023, Legalis), teza 2; Jerzy Stryk, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Maciej Domański (Warszawa: C.H. Beck, 2024 Legalis), teza 2.

⁹ Mirosław Nazar (aktualizacja: Agnieszka Szczekala), „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność majątkowa”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Joanna Haberk (Warszawa: C.H. Beck, 2025), 411.

¹⁰ Gołębiowski, *Zarząd majątkiem*, 360-370.

¹¹ Tak np. Jerzy Strzebińczyk, „Nowelizacja przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie małżeńskiego prawa majątkowego (cz. I)” *Rejent*, nr 14 (2004): 154; Agata Koziół, „Ustroje majątkowe małżeńskie po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – cz. I, *Monitor Prawniczy*, nr 15 (2005): 744.

¹² Tadeusz Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (Warszawa: C.H. Beck, 2018), 115.

¹³ Tak Lutkiewicz-Rucińska, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, 206. Taki kierunek wykładni wydaje się też przyjmować Sąd Apelacyjny w Łodzi w wyroku z dnia 22 maja 2017 r., I ACa 1434/16, LEX nr 2310629.

ze sprzeciwem, bez względu na to, wobec kogo oświadczenie o sprzeciwie zostało złożone. W omawianym przepisie (ani w przepisie zawartym w art. 36¹ § 1 k.r.o.) ustawodawca wszak nie wskazuje, że oświadczenie o sprzeciwie powinno być skierowane do konkretnego adresata, w szczególności do małżonka lub do osoby trzeciej. Nasuwa się przy tym uwaga, że interpretacja w myśl której sprzeciw dla swej skuteczności wobec osoby trzeciej musiałby być skierowany do tej właśnie osoby, chociaż byłaby dla niej korzystna^[14], znacznie ograniczyłaby ochronę małżonka, jaką zapewniać ma mu instytucja sprzeciwu. Nie budzi bowiem wątpliwości, że małżonek, nawet jeżeli wie o zamiarze drugiego małżonka dokonania określonej czynności prawnej zarządu majątkiem wspólnym, może nie znać przyszłego kontrahenta tego małżonka, zaś ten ostatni nie w każdym przypadku wykona ciężący na nim w tym przedmiocie na podstawie art. 36 § 1 k.r.o. obowiązek informacyjny. Jeżeli chodzi o drugie zagadnienie opowiadam się za stanowiskiem, że użyty w art. 36¹ § 2 k.r.o. wyraz „mogła” należy rozumieć jako „mogła z łatwością”. Przemawia za nim argument, że w innych przepisach k.r.o. regulujących małżeńskie stosunki majątkowe, w których ustawodawca odnosi się do skuteczności określonych zdarzeń prawnych wobec osób trzecich (np. w art. 29 i 30 § 3 k.r.o.), nie wymaga od nich należytej staranności w celu dowiedzenia się o danym zdarzeniu i uzależnia tę skuteczność jedynie od wiedzy osoby trzeciej o danym zdarzeniu. Mając to na uwadze, nie wydaje się, aby woli ustawodawcy odpowiadała interpretacja, w myśl której możliwość dowiedzenia się przez osobę trzecią o sprzeciwie należało rozumieć jako możliwość przekraczającą próg łatwości uzyskania wiedzy o sprzeciwie przez tę osobę^[15].

Wymaga jednak podkreślenia, że nieprecyzyjność art. 36¹ § 2 k.r.o., przy braku jego jednolitej wykładni, tworzy stan niepewności co do tego, czy sprzeciw małżonka okaże się wobec osoby trzeciej skuteczny. Należy przy tym zaznaczyć, że nawet gdyby w nauce zgodnie przyjęto wykładnię art. 36¹ § 2 k.r.o. najbardziej przychylną dla osoby trzeciej (tu: wierzyciela), tj. uznającą, że użyty w tym przepisie wyraz „mogła” należy rozumieć jako „mogła z łatwością”, to z uwagi na ocenny charakter tego zwrotu wskazane wątpliwości i tak by pozostały. Ponadto, skoro sprzeciw jest wobec wierzyciela skuteczny, jeżeli mógł się o nim (choćaby nawet tylko z łatwością) zapoznać przed dokonaniem czynności prawnej, to przed przyjęciem zapłaty

¹⁴ Na pewność obrotu w tym kontekście zwraca uwagę Nazar (aktualizacja: Agnieszka Szczekala), „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność majątkowa”, 411.

¹⁵ Zob. szerzej Lutkiewicz-Rucińska, „Sprzeciw małżonka”, 26-28.

od dłużnika powinien przeanalizować, czy uprawnienie do zgłoszenia sprzeciwu przysługuje w danym przypadku małżonkowi dłużnika, przy czym gdy chodzi o wierzytelność podlegającą zaspokojeniu na podstawie art. 41 § 2 lub § 3 k.r.o., a więc tylko z wymienionych w tych przepisach składników majątku wspólnego, w sferze zainteresowania wierzyciela musi być także to, z jakich środków majątku wspólnego dłużnik zamierza spłacić dług. Jeżeli wierzyciel uzna, że sprzeciw współmałżonka dłużnika jest w danych okolicznościach dopuszczalny, a nie dysponuje wiedzą o złożonym przez małżonka dłużnika oświadczeniu o sprzeciwie lub o tym, że ten sprzeciwu nie zgłasza, powinien podjąć odpowiednie (tj. podyktowane treścią art. 36¹ § 2 k.r.o.) starania, aby dowiedzieć się, czy sprzeciw nie został przez niego wyrażony.

Mając na uwadze powyższe wydaje się nie budzić wątpliwości, że konstrukcja skuteczności sprzeciwu, w praktyce nierzadko wymuszająca na wierzycielu kontakt z małżonkiem dłużnika przed przyjęciem zapłaty, stanowi dla wierzyciela komplikację i utrudnia obrót. Oceny tej nie zmienia oczywista konstatacja, że małżonek może skorzystać ze sprzeciwu tylko wtedy, gdy ma wiedzę o zamiarze dokonania czynności zarządu majątkiem wspólnym przez drugiego małżonka. Jak już bowiem o tym była mowa, przezorny wierzyciel (o ile nie przekracza to dla niego progu „łatwości”) powinien upewnić się, czy sprzeciw nie został zgłoszony, a podejmując w tej sprawie kontakt z małżonkiem zawiadomi go o zamiarze drugiego małżonka, gdyby ten ostatni zaniedbał wykonania ciążącego na nim z mocy art. 36 § 1 k.r.o. obowiązku informacyjnego. Krytycznej oceny konstrukcji skuteczności sprzeciwu przewidzianej w art. 36¹ § 2 k.r.o. nie zmienia także okoliczność, że ciężar dowodu, iż sprzeciw małżonkowi przysługuje ciąży na tym małżonku (art. 6 k.c.). Dopuszczalność zgłoszenia przez niego sprzeciwu może bowiem okazać się sporna, chociażby z powodu zawartych w art. 36¹ § 1 k.r.o. nieostrych sformułowań określających przypadki, w których sprzeciw jest wyłączony. Mając na uwadze powyższe, uważam, że konstrukcja skuteczności sprzeciwu utrudnia obrót i narusza uzasadnione interesy wierzyciela małżonka. Ponieważ wskazane zastrzeżenia są w dużej mierze aktualne w odniesieniu do innych osób trzecich niż wierzyciel, uważam za celową zmianę treści art. 36¹ § 2 k.r.o. polegającą na uzależnieniu skuteczności sprzeciwu wobec osoby trzeciej od wiedzy tej osoby o sprzeciwie.

4 | Skutki prawne zapłaty długu przez dłużnika mimo sprzeciwu małżonka dłużnika

W art. 36¹ k.r.o. ustawodawca nie wskazał, jakie skutki prawne pociąga za sobą dokonanie przez małżonka czynności zarządu majątkiem wspólnym mimo sprzeciwu drugiego małżonka. W nauce nie budzi jednak wątpliwości, że dokonanie przez małżonka czynności prawnej zarządu tym majątkiem „oprotestowanej” przez jego współmałżonka może mieć znaczenie dla odpowiedzi na pytanie, czy małżonek, który dokonał czynności, prawidłowo wykonuje zarząd majątkiem wspólnym. Zwraca się uwagę, że dokonanie przez małżonka czynności zarządu majątkiem wspólnym mimo sprzeciwu drugiego małżonka, zwłaszcza jeżeli jest działaniem uporczywym, może skutkować pozbawieniem małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.) lub ustanowieniem rozdzielnosci majątkowej (art. 52 § 1 k.r.o.). Opisane wyżej działanie małżonka może też wpływać na ocenę zupełności rozkładu pożycia jako przesłanki rozwodu (art. 56 § 1 k.r.o.) lub separacji (art. 61 § 1 k.r.o.)^[16]. Dyskusyjne w nauce jest natomiast to, jaka sankcja dotyka czynność prawną w przypadku, gdy małżonek dokonał czynności prawnej mimo skutecznego wobec osoby trzeciej sprzeciwu drugiego małżonka. Uznając za przekonujący dominujący w nauce pogląd, że czynność ta jest dotknięta bezwzględną nieważnością^[17], należy stwierdzić, że jeżeli wierzyciel mógł się ze sprzeciwem zapoznać przed dokonaniem zapłaty, czynność prawna zapłaty jest bezwzględnie nieważna. Oznacza to, że dług małżonka nadal istnieje, a dokonana przez niego zapłata stanowi (co jest, trzeba przyznać, paradoksalne), źródło bezpodstawnego wzbogacenia wierzyciela. Uzyskane wzbogacenie, niestanowiące jednak przypadku nienależnego świadczenia (art. 410 k.c.), podlega zwrotowi na podstawie art. 405 i nast. k.c., natomiast za zubożonych

¹⁶ Tak Sychowicz, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, teza 11; podobnie np. Elżbieta Skowrońska-Bocian, *Mażeńskie ustroje majątkowe* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2008), 56–57 oraz Nazar, (aktualizacja: Szczekala), „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność majątkowa”, 414.

¹⁷ Tak np. Lutkiewicz-Rucińska, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, 206; Jędrejek, *Zarząd*, 142; Sylwestrzak, „Zarząd majątkiem wspólnym małżonków”, 336; Smyczyński, „Rozliczenia małżonków względem wierzycieli oraz przy podziale wspólnego majątku”, 521; Słyk, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, teza 7; Nazar (aktualizacja: Szczekala), „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność majątkowa”, 412; Krzysztof Pietrzykowski, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski (Warszawa: C.H. Beck, 2025 Legalis), teza 10.

(a więc wierzycieli) należy uznać oboje małżonków. Nie wydaje się przy tym, aby w omawianym przypadku wierzyciel małżonka mógł skorzystać z instytucji potrącenia w celu umorzenia przysługującej przeciwko niemu wierzytelności. Przeciwko takiej możliwości przemawia brak wymaganej ustawowej przesłanki potrącenia, a mianowicie z uwagi na to, że wierzycielami są oboje małżonkowie nie można mówić o wzajemności wierzytelności (art. 498 § 1 k.c.)^[18].

Należy podkreślić, że małżonkowie mogą domagać się zwrotu zapłaconej przez jednego z nich kwoty także wtedy, gdy przysługujące wierzycielowi roszczenie jest przedawnione. Zaprezentowanego stanowiska nie podważa treść art. 411 pkt 3 k.c., w myśl którego nie można żądać zwrotu świadczenia, jeżeli zostało ono spełnione w celu zadośćuczynienia przedawnionemu roszczeniu. Niezależnie od rozstrzygnięcia spornej w nauce kwestii, czy przepis ten stanowi *superfluum*^[19], reguła w nim zawarta nie powinna znajdować zastosowania w przypadku, gdy małżonek wskutek sprzeciwu współmałżonka stracił – ze skutkiem wobec wierzyciela – uprawnienie do zapłaty długu środkami z majątku wspólnego. W takim bowiem przypadku kwestia, że roszczenie jest niezaskarżalne, jest drugorzędna, a możliwość żądania zwrotu świadczenia nie ma związku z konstrukcją instytucji przedawnienia. Warto zresztą przypomnieć, że stanowiąca filar tej instytucji reguła wyłączenia możliwości żądania zwrotu świadczenia, gdy dłużnik działał w celu zaspokojenia przedawnionego roszczenia, nie jest w doktrynie traktowana w sposób bezwzględny. Wypowiadający się na jej temat przedstawiciele literatury odnoszą się do braku świadomości dłużnika dotyczącej niezaskarżalności roszczenia i podkreślają, że dłużnik nie może żądać zwrotu świadczenia chociażby spełniając je działał w przekonaniu, że jego zobowiązanie jest zaskarżalne^[20], co dotyczy również przypadku,

¹⁸ Por. Monika Tanenbaum-Kulig, „Komentarz do art. 498 k.c.”, [w:] *Zobowiązania. Część ogólna*, t. II, *Komentarz*, red. Piotr Machnikowski (Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis), teza VII.B.d.2. Należy jednak zaznaczyć, że zagadnienie dopuszczalności potrącenia w przypadku, gdy wierzytelność wobec osoby trzeciej wchodzi w skład majątku wspólnego, a osoba ta jest jednocześnie wierzycielem jednego z małżonków należy do spornych w nauce; zob. przytoczone przez autorkę poglądy doktryny – ibidem, teza VII.B.d.2.

¹⁹ Zob. np. Wiktor Serda, *Nienależne świadczenie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1988), 172; Radwański, Olejniczak, *Zobowiązania*, 274-278; odmienny pogląd przedstawił Paweł Księżak, „Komentarz do art. 411 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Witold Borysiak (Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis), teza 54.

²⁰ Tak Radwański, Olejniczak, *Zobowiązania*, 320; podobnie np. Serda, *Nienależne świadczenie*, 173; Krzysztof Kołakowski, „Komentarz do art. 411 k.c.”,

gdy świadczenie było czynnością prawną, a dłużnik, który spełniając świadczenie nie wiedział, że wierzytelność się przedawniła, uchylił się od skutków prawnych wadliwego oświadczenia udowadniając swój błąd, także wywołany podstępem (art. 84 i 86 k.c.)^[21]. Z kolei według poglądu wyrażonego w orzecznictwie, przewidziany w art. 411 pkt 3 k.c. „zakaz żądania zwrotu został ograniczony wyłącznie do celowego zachowania zmierzającego do zadośćuczynienia przedawnionemu roszczeniu”^[22]. Z przytoczonych poglądów judykatury i doktryny nie wynika zatem, aby żądanie zwrotu uznawano za niedopuszczalne w każdym przypadku zaspokojenia przedawnionego roszczenia. Trudno zresztą sobie wyobrazić, aby mogło być inaczej, to jest, aby np. dłużnik, który spłacił przedawniony dług pod wpływem groźby (art. 86 k.c.) i uchylił się od skutków prawnych swego oświadczenia woli nie mógł żądać zwrotu bezprawnie otrzymanej zapłaty^[23]. Przyjęty w niniejszym opracowaniu pogląd, dopuszczający zwrot zapłaty dokonanej przez dłużnika środkami z majątku wspólnego na zaspokojenie przedawnionego roszczenia mimo skutecznego wobec wierzyciela sprzeciwu współmałżonka dłużnika, nie stanowi zatem jedynego wyłomu od omawianej reguły.

Upřednio mowa już była o tym, że w przypadku spłaty długu ciążącego na małżonku składnikami majątku wspólnego, z których na podstawie art. 41 k.r.o. wierzyciel nie mógłby żądać zaspokojenia, znajdzie zastosowanie art. 45 § 3 k.r.o. przewidujący rozliczenie między małżonkami w przypadku,

[w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. I-II, red. Gerard Bieniek (Warszawa: Lexis Nexis, 2011), teza 3; Agnieszka Rzetecka-Gil, „Komentarz do art. 411 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2011, LEX/el.), teza 28; por. też Roman Longchamps de Berier, *Zobowiązania* (Lwów: Księgarnia Wydaw. Gubrynowicz i Syn, 1939), 23.

²¹ Księżak, „Komentarz do art. 411 k.c.”, teza 54.

²² Wyrok SN z dnia 28.10.2014 r., I PK 54/14, OSNP 2016, Nr 3, poz. 32; zob. też Dariusz Fuchs, Adam Malik „Komentarz do art. 411 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habbas (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), teza 16.

²³ Por. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, 23, który na gruncie art. 131 pkt 1 Kodeksu zobowiązań (Dz. U. z 1933 r., nr 82, poz. 598) wskazywał na możliwość żądania przez dłużnika zwrotu świadczenia wyegzekwowanego przez wierzyciela na zaspokojenie przedawnionej wierzytelności w drodze samopomocy. O ochronie dłużnika w omawianym kontekście odnoszą się także Dybowski i Pyrżyńska, jednak autorzy, nieuznający zapłaty, co do zasady, za czynność prawną, wskazują, że ochronę dłużnika, który dokonał zapłaty pod wpływem groźby następuje przede wszystkim w reżimie czynów niedozwolonych – Dybowski, Pyrżyńska „Świadczenie”, 275-276.

gdy dług jednego z nich został zaspokojony z majątku wspólnego. Ponieważ przepis ten dotyczy długu małżonka, który wskutek zaspokojenia wierzyciela wygaś, znajdzie zastosowanie w szczególności w sytuacji, gdy małżonek ten dokonał spłaty długu środkami z majątku wspólnego mimo sprzeciwu drugiego małżonka, który okazał się wobec wierzyciela nieskuteczny, jak również w sytuacji, gdy sprzeciw w ogóle nie został zgłoszony. Warto w tym miejscu przypomnieć, że użyte w tym przepisie pojęcie „dług jednego z małżonków”, nie jest w orzecznictwie i nauce rozumiane w sposób jednolity, przy czym panuje zgoda co do tego, że w art. 45 § 3 k.r.o. nie obejmuje wszystkich długów jednego z małżonków. W szczególności, zdaniem Sądu Najwyższego^[24], akceptowanym przez część przedstawicieli nauki^[25] przepis ten nie dotyczy zobowiązań zaciągniętych przez jednego z małżonków za zgodą drugiego, a więc przypadków, gdy wierzyciel małżonka może żądać zaspokojenia z całego majątku wspólnego małżonków (art. 41 § 1 k.r.o.). Nie powinno też budzić wątpliwości, że rozliczeniu na podstawie art. 45 § 3 k.r.o. nie podlega także dług małżonka podlegający zaspokojeniu na podstawie art. 41 § 2 lub § 3 k.r.o. w sytuacji, gdy wierzyciel został zaspokojony składnikami majątku wspólnego wymienionymi w tych przepisach. Uogólniając można stwierdzić, że obowiązek rozliczenia nie dotyczy tych długów, które zostały zaspokojone z majątku wspólnego stosownie do przepisów art. 41 k.r.o., przy czym – w mojej ocenie – nie wszystkich^[26]. Mianowicie za dług nieobjęty zastosowaniem art. 45 § 3 k.r.o. nie można uznać długu spłaconego przez małżonka z majątku wspólnego, mimo że zapłata nastąpiła według zasad przewidzianych w art. 41 k.r.o., w przypadku gdy wierzyciel, wskutek przedawnienia przysługującego mu roszczenia (art. 117 § 2¹ k.c.), z żadnego składnika majątku wspólnego zaspokoić się nie może. To samo dotyczy zresztą przedawnionego długu „niekonsumenckiego” (art. 117 § 1 k.c.); w obu bowiem przypadkach, skoro roszczenie uległo przedawnieniu, małżonek-dłużnik, właściwie

²⁴ Postanowienie SN z dnia 9.05.2013 r., II CSK 593/12, Legalis nr 726195.

²⁵ Bogusława Kubica, „Komentarz do art. 45 k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habdas (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023, Lex/el.), teza 12; Jerzy Słyk, „Komentarz do art. 45 k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Maciej Domański, Jerzy Słyk (Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis), teza 29.

²⁶ Z uwagi na temat niniejszego opracowania, poza jego zakresem pozostaje szersza prezentacja zagadnienia interpretacji pojęcia „dług jednego z małżonków” użytego w art. 45 § 3 k.r.o. wraz z przedstawieniem innych długów małżonka, który się w tym pojęciu nie mieszczą.

zarządzając majątkiem wspólnym, nie powinien zaspokajać wierzyciela z tego majątku. Oczywiście mogło zdarzyć się tak, że małżonek zaspokoił przedawnione roszczenie, np. dlatego że nie dysponował wiedzą na temat instytucji przedawnienia. Taka okoliczność powinna mieć znaczenie dla powstania obowiązku rozliczenia; wydaje się bowiem, że w obu wskazanych przypadkach obowiązek rozliczenia powinien być traktowany tak samo, jak w orzecznictwie i nauce traktuje się obowiązek rozliczenia szkód wyrządzonych przez małżonka w majątku wspólnym w czasie trwania wspólności majątkowej. Zgodnie zaś z przyjętym poglądem obowiązek ten powstaje wtedy, gdy małżonek, który spowodował uszczerbek w majątku wspólnym dokonał tego w sposób zawiniony; kwestią dyskusyjną jest jednak to, czy z uwagi na więź łączącą małżonków, wina nie powinna być ograniczona tylko do winy umyślnej²⁷.

Wyżej była mowa o zastosowaniu art. 45 § 3 k.r.o. w sytuacji, gdy sprzeciw małżonka okazał się nieskuteczny wobec spłaconego wierzyciela drugiego małżonka (bądź gdy sprzeciw w ogóle nie został zgłoszony). Uważam jednak obowiązek rozliczenia ciąży także na małżonku, który wydatkując środki z majątku wspólnego spełnił świadczenie w celu zaspokojenia przysługującego przeciwko niemu roszczenia w razie skutecznego wobec wierzyciela sprzeciwu drugiego małżonka. W takim przypadku (z uwagi na skuteczność sprzeciwu wobec wierzyciela) dług małżonka nie wygaś; ponieważ jednak określone środki zostały wydatkowane z majątku wspólnego w rachubę wchodzi analogiczne stosowanie art. 45 § 3 k.r.o. Nie wydaje

²⁷ Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 27.06.2024 r., II CSKP 2085/22, OSNC 2025, Nr 2, poz. 16 wyraził pogląd, że „W ramach postępowania działowego następuje rozliczenie szkody wywołanej działaniem (zaniechaniem) małżonka w stosunku do składników majątku wspólnego małżonków w trakcie trwania ustroju wspólności ustawowej małżeńskiej, o ile to działanie (zaniechanie) małżonka było zawinione”; zob. też np. postanowienie SN z dnia 17.04.2000 r., V CKN 25/00, Legalis. Natomiast w uchwale SN z dnia 19.05.1989 r., III CZP 52/89, OSNCP 1990, Nr 4-5, poz. 60, Sąd ten stwierdził, że „Szkody wyrządzone w czasie trwania wspólności ustawowej przez małżonka w majątku wspólnym z winy nieumyślnej, nie mają wpływu na rozliczenia w postępowaniu o podział majątku wspólnego, natomiast mogą mieć wpływ na sposób jego podziału”. W uzasadnieniu tej uchwały SN podkreślił, że szkody wyrządzone w takich okolicznościach, jako niezamierzone, „są zwykłą konsekwencją wynikłą ze wspólnoty łączącej małżonków”. Przywołana uchwała, co do zasady, nie jest w doktrynie krytykowana – zob. np. Elżbieta Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich* (Warszawa: Lexis Nexis, 2013), 193; Krzysztof Pietrzykowski, „Komentarz do art. 45 k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski (Warszawa: C.H. Beck, 2025, Legalis), teza III.3.

się, aby okoliczność, że po stronie małżonków istnieje wobec wierzyciela roszczenie o zwrot spełnionego świadczenia powinna wykluczać obowiązek rozliczenia ciążyący na małżonku, który zamierzał spłacić swój dług tymi środkami z majątku wspólnego, którymi małżonkowie nie ponoszą odpowiedzialności. Jest jednak oczywiste, że uszczerbek w majątku wspólnym będzie podlegał tylko jednokrotnemu wyrównaniu, tj. albo przez wierzyciela, albo przez małżonka będącego dłużnikiem.

Wyżej odniesiono się do zagadnienia skutków prawnych dokonania przez dłużnika zapłaty do rąk wierzyciela na pokrycie jego długu mimo sprzeciwu drugiego małżonka. Oczywiście oprotestowany małżonek, w celu „uchylenia” sprzeciwu, ma do dyspozycji art. 36¹ § 3 k.r.o., na podstawie którego, dzięki zawartemu w nim odesłaniu do art. 39 k.r.o., „oprotestowany” małżonek może zwrócić się do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności. Znaczenie tego przepisu w kontekście omawianego zagadnienia jest jednak marginalnie i nie wydaje się wymagać szerszego rozwinięcia. Niewielkie znaczenie tego przepisu na tle omawianego zagadnienia wynika z dwóch przyczyn. Po pierwsze, jest mało prawdopodobne, małżonek-dłużnik ubiegał się w sądzie o zezwolenie na spłatę swojego długu, po drugie, na co już zwrócono uwagę, z odpowiednio stosowanego art. 39 k.r.o. wynika, że sąd może takiego zezwolenia udzielić tylko wtedy, gdy zapłaty długu wymaga dobro rodziny.

5 | Wnioski

1. Uzasadniony jest, co do zasady, pogląd, że małżonek nie może sprzeciwić się zamierzonej przez drugiego małżonka czynności, która ma być dokonana w celu umorzenia zobowiązania, za które małżonkowie ponoszą odpowiedzialność majątkiem wspólnym lub częścią tego majątku. Małżonek nie może zatem sprzeciwić się zamierzonej przez drugiego małżonka spłacie długu środkami z majątku wspólnego, gdy wyraził zgodę na zaciągnięcie przez niego zobowiązania (art. 41 § 1 k.r.o.), a w przypadku wierzytelności, o których mowa w art. 41 § 2 lub § 3 k.r.o., środkami wymienionymi w tych przepisach. Nie dotyczy to jednak przypadku, gdy roszczenie przeciwko małżonkowi, mającego status konsumenta, uległo przedawnieniu,

a więc gdy wierzyciel, w myśl art. 117 § 2¹ k.c., po upływie terminu przedawnienia nie może się domagać zaspokojenia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi. Małżonek może wówczas skorzystać z instytucji sprzeciwu, chyba że w razie pozwania dłużnika miałby zastosowanie art. 117¹ k.c. albo znajdują zastosowanie ustawowe wyłączenia dopuszczalności sprzeciwu.

2. Małżonek może, w granicach przysługującego mu samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym, spłacić swego wierzyciela także tymi środkami z majątku wspólnego, którymi według reguł przewidzianych w art. 41 § 2 i § 3 k.r.o. małżonkowie odpowiedzialności nie ponoszą. Uprawnienie to może być wyłączone przez jego współmałżonka zgłoszonym przez niego sprzeciwem, chyba że w danym przypadku sprzeciw małżonkowi nie przysługuje (np. wtedy, gdy zapłata jest czynnością „w bieżących sprawach życia codziennego”).
3. Zgłoszony przez małżonka sprzeciw wobec zamierzonej przez drugiego małżonka spłaty ciężącego na nim długu środkami z majątku wspólnego podlega kwalifikacji przez pryzmat art. 36¹ § 2 k.r.o., tj. należy ustalić, czy jest wobec wierzyciela skuteczny. W razie skuteczności sprzeciwu, dokonana przez dłużnika czynność prawna zapłaty jest bezwzględnie nieważna, jego dług istnieje nadal, a zapłacona kwota podlega zwrotowi na rzecz obojga małżonków na podstawie art. 405 i nast. k.c.
4. Niezależnie od tego, czy sprzeciw małżonka okazał się wobec wierzyciela drugiego małżonka skuteczny (także zresztą, gdy w ogóle nie był zgłoszony), wydatkowanie przez małżonka środków z majątku wspólnego w celu spłaty własnego długu podlega ocenie w świetle przepisów regulujących wzajemne obowiązki małżonków, przy uwzględnieniu przepisów art. 41 k.r.o. Takie zachowanie małżonka-dłużnika może pociągnąć za sobą negatywne dla niego skutki prawne, np. w postaci obowiązku rozliczenia na podstawie art. 45 § 3 k.r.o. lub – zwłaszcza, gdy nie ma charakteru incydentalnego – np. w postaci pozbawienia go samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.).
5. Oceniając instytucję sprzeciwu w kontekście zamierzonej przez dłużnika spłaty długu środkami z majątku wspólnego małżonków należy stwierdzić, że mimo jej niedoskonałości instytucja ta wydaje się być przydatnym narzędziem w rękach małżonka dłużnika. Niezależnie bowiem od nieostrości czy wręcz niejasności sformułowań

zawartych w art. 36¹ k.r.o.^[28] oraz ryzyka ukrywania zamiaru dokonania czynności zarządu przez małżonka przed współmałżonkiem^[29], omawiana instytucja może wymusić na małżonku-dłużniku, obawiającym się nieważności czynności prawnej zapłaty dokonanej mimo sprzeciwu drugiego małżonka, większy stopień respektowania stanowiska tego małżonka. Sprzeciw wyrażony na podstawie art. 36¹ k.r.o., a więc sprzeciw „zinstytucjonalizowany”, wzmacnia pozycję protestującego małżonka (co w relacji między małżonkami należy ocenić pozytywnie) i zgodnie z przypisywaną mu funkcją umożliwia „doraźne przeciwdziałanie nadużywaniu swobody w zarządzaniu majątkiem wspólnym małżonków i naruszeniom obowiązku współdziałania w wykonywaniu zarządu”^[30]. Inaczej należy jednak ocenić instytucję sprzeciwu z punktu widzenia godnych ochrony interesów wierzyciela. Z tej perspektywy treść art. 36¹ § 2 k.r.o. (nawet jeżeli użyty w nim wyraz „mogła” należy rozumieć jako „mogła z łatwością”) powoduje, że przed przyjęciem zapłaty od dłużnika wierzyciel, w celu wyeliminowania ryzyka dokonania z dłużnikiem nieważnej czynności prawnej zapłaty, powinien dokonać analizy, czy w danym przypadku sprzeciw małżonka dłużnika jest dopuszczalny i w razie pozytywnej odpowiedzi na to pytanie, podjąć działania w kierunku ustalenia, czy został przez niego wyrażony. Oznacza to w praktyce konieczność kontaktowania się wierzyciela z małżonkiem dłużnika w celu uzyskania od niego oświadczenia o braku sprzeciwu (chyba, że małżonek ten już złożył wierzycielowi oświadczenie o sprzeciwie albo o tym, że sprzeciwu nie zgłasza). Takie rozwiązanie, z punktu widzenia godnych ochrony interesów wierzyciela małżonka, trudno uznać za prawidłowe. W związku z tym, że przedstawione uwagi znajdują odpowiednie zastosowanie do innej niż wierzyciel osoby trzeciej, uzasadniony wydaje się postulat zmiany art. 36¹ § 2 k.r.o. w takim kierunku, aby skuteczność sprzeciwu wobec osoby trzeciej

²⁸ Niejasność regulacji zawartej w art. 36¹ k.r.o. szczególnie ostrej krytyce poddał Pietrzykowski, którego zdaniem artykuł ten „może być traktowany zarówno jako naruszający bezpieczeństwo obrotu, jak i prowadzący do destabilizacji małżeństwa i rodziny przez nadużywanie sprzeciwu” i powinien zostać uchylony – Pietrzykowski, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, teza 13.

²⁹ Zob. Mariusz Śladkowski *Prawo do loalu mieszkalnego jako przedmiot stosunków majątkowych między małżonkami* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2008), 41-42.

³⁰ Nazar (aktualizacja: Szczekala), „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność ustawowa”, 405.

(podobnie, jak to ma miejsce na gruncie art. 29 k.r.o.) była uzależniona od wiedzy tej osoby o sprzecznie przed dokonaniem czynności prawnej z „oprotestowanym” małżonkiem.

Bibliografia

- Balwicka-Szczyrba Małgorzata, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Mariusz Załucki. Warszawa: C.H. Beck, 2023, Legalis.
- Dybowski Tomasz, „Świadczenie” [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Zbigniew Radwański. 71-162. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Ossolineum, 1981.
- Dybowski Tomasz, Agnieszka Pyrzyńska. „Świadczenie”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Konrad Osajda. 201-346. Warszawa: C.H. Beck, 2020.
- Fuchs Dariusz, Adam Malik, „Komentarz do art. 411 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habdas. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
- Gołębiowski Krzysztof, *Zarząd majątkiem wspólnym małżonków*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2012.
- Jędrejek Grzegorz, *Zarząd majątkiem wspólnym małżonków*. Warszawa: Lexis Nexis, 2012.
- Kołąkowski Krzysztof, „Komentarz do art. 411 k.c.”, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. I-II, red. Gerard Bieniek. Warszawa: Lexis Nexis, 2011.
- Kozioł Agata, „Ustroje majątkowe małżeńskie po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – cz. I, *Monitor Prawniczy*, nr 15 (2005): 740-746.
- Księżak Paweł, „Komentarz do art. 411 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Witold Borysiak. Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis.
- Kubica Bogusława, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habdas. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023, Lex/el.
- Kubica Bogusława, „Komentarz do art. 45 k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habdas. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023, Lex/el.
- Longchamps de Berier Roman, *Zobowiązania*. Lwów: Księgarnia Wydaw. Gubrynowicz i Syn, 1939.

- Lutkiewicz-Rucińska Anita, „Sprzeciw małżonka wobec zamierzonej przez drugiego małżonka czynności zarządu majątkiem wspólnym cz. 2”, *Rodzina i Prawo*, nr 1 (2007): 25-39.
- Lutkiewicz-Rucińska Anita, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Henryk Dolecki, Tomasz Sokołowski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2013.
- Łączkowska Małgorzata, *Stosunki majątkowe między przedsiębiorcą i jego małżonkiem w świetle ustroju wspólności ustawowej*. Warszawa: C.H. Beck, 2006.
- Łukasiewicz Jakub M., *Małżeńska współzależność majątkowa w polskim prawie cywilnym*. Warszawa: C.H. Beck, 2013.
- Nazar Mirosław, „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność ustawowa”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smoczyński. 214-241. Warszawa: C.H. Beck, 2014.
- Nazar Mirosław (aktualizacja: Agnieszka Szczekała), „Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność majątkowa”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Joanna Haberk. 265-492. Warszawa: C.H. Beck, 2025.
- Pietrzykowski Krzysztof, „Komentarz do art. 45 k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski. Warszawa: C.H. Beck, 2025, Legalis.
- Pietrzykowski Krzysztof, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski. C.H. Beck, Legalis, 2025.
- Pisuliński Jerzy, „O potrzebie reformy przepisów regulujących stosunki majątkowe między małżonkami” *Transformacje Prawa Prywatnego*, nr 2 (2012): 195-219.
- Pisuliński Jerzy, „Wspólność majątkowa małżeńska a odpowiedzialność za wykonanie zobowiązania”, [w:] *Ius civile vigilantibus scriptum est. Księga jubileuszowa Profesora Adama Olejniczaka*, red. Jarosław Grykiel, Joanna Haberk, Krzysztof Mularski. Warszawa: C.H. Beck, 2022.
- Radwański Zbigniew, Adam Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*. Warszawa: C.H. Beck, 2020.
- Rzetecka-Gil Agnieszka, „Komentarz do art. 411 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011, LEX/el.
- „Rządowy Projekt Ustawy o zmianie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, nr 3 (2003): 685-712.
- Serda Wiktor, *Nienależne świadczenie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1988.
- Skowrońska-Bocian Elżbieta, *Małżeńskie ustroje majątkowe*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2008.
- Skowrońska-Bocian Elżbieta, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*. Warszawa: Lexis Nexis, 2013.

- Skowrońska-Bocian Elżbieta, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Jacek Wierciński. Warszawa: Lexis Nexis, 2014.
- Słyk Jerzy, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Maciej Domański, Jerzy Słyk. Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis.
- Słyk Jerzy, „Komentarz do art. 45 k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Maciej Domański, Jerzy Słyk. Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis.
- Smyczyński Tadeusz, „Rozliczenia małżonków względem wierzycieli oraz przy podziale wspólnego majątku”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smyczyński. 513-566. Warszawa: C.H. Beck, 2014.
- Smyczyński Tadeusz, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*. Warszawa: C.H. Beck, 2018.
- Strzebińczyk Jerzy, „Nowelizacja przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie małżeńskiego prawa majątkowego (cz. I)” *Rejent*, nr 14 (2004): 143-164.
- Sychowicz Marek, „Komentarz do art. 36¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Kazimierz Piasecki. Warszawa: Lexis Nexis, 2011.
- Sylwestrzak Anna, „Zarząd majątkiem wspólnym małżonków”, [w:] *Zarząd majątkiem wspólnym. Komentarz*, red. Małgorzata Balwicka-Szczyrba. 262-404. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015.
- Śladkowski Mariusz, *Prawo do lokalu mieszkalnego jako przedmiot stosunków majątkowych między małżonkami*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2008.
- Tanenbaum-Kulig Monika, „Komentarz do art. 498 k.c.”, [w:] *Zobowiązania. Część ogólna*, t. II, *Komentarz*, red. Piotr Machnikowski. Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis.

